

VALENTIN PUTANEC

Zavod za jezik IFF, Zagreb

UDK: 808.62:801.54

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 12/1984

## STJEPAN IVŠIĆ (1884-1962) KAO ETIMOLOG

*Autor prikazuje etimološke prinose i metode jednoga od najvećih lingvista 20. stoljeća, Stjepana Ivšića. Njegov rad na etimologiji je dosada manje prikazivan, upravo zbog njegovih velikih prinosa na polju slavistike i hrvatsko-srpske dijalektologije. Autor recenzira i njegova predavanja koje je on redovito održavao pod naslovom "Odabrane slavenske etimologije s obzirom na razvitak značenja".*

U *Slavenskoj poredbenoj gramatici* Stjepana Ivšića koju su 1970. priredili Josip Vrana i Radoslav Katičić ima zaista mnogo etimoloških podataka, što indoeuropeističkih što posve slavističkih, tako da je to djelo lijep pandan Vondrakovoj *Vergleichende slavische Grammatik* (Göttingen, 1924-1928<sup>2</sup>), s dosta samostalnih Ivšićevih zahvata na polju etimologije, a na osnovi čega bismo mogli govoriti o Stjepanu Ivšiću kao etimologu. No Stjepan Ivšić je objavio i dosta samostalnih članaka iz područja etimologije, premda ga je njegova poznata kritičnost često sputavala u objavljivanju originalnih etimologija. Oni koji su imali priliku da sa Stjepanom Ivšićem vode na šetnji ili u njegovu kabinetu razgovore o etimologijama, sjećaju se da je on mogao čitav sat raspravljati o pojedinoj etimologiji. Na osnovi tih razgovora čovjek je mogao steći dojam da je Stjepan Ivšić sveobuhvatan indoeuropeist i slavist i na polju etimologije. Ja ću ovdje na osnovi bibliografije Marina Somborca (*Bibliografija radova prof. Stjepana Ivšića*, Ivšićev zbornik, Zagreb 1963, str. XIII-XXII) navesti sve članke koji se odnose na etimološko proučavanje:

1. *Nešto o riječima složenima s nadri-*. Nastavni vjesnik 15, 1906-1907, 525-527.
2. *Nešto o glagolu baviti u slavenskim jezicima*. Nastavni vjesnik 21, 1912-1913, 443-451.
3. *Sudbina nekih riječi*. Omladina 1, 1918, 10-12.
4. *Slavenske tuđice u P. Preradovića*. Hrvatska njiva 2, 1918, 186-187.
5. *Jedna semaziološkijska paralela: s.-h. iščašiti i franc. déboîter 'uganuti'*. Beličev zbornik, Beograd 1921, 249-250.
6. *S.-h. vukodlak dijāl. 'lepír', semaziološkijski prilóg iz starog vjerovanja*. Južnoslovenski filolog 2, 1921, 132-135.
7. *Lik duždev pored dъždєvъ u Supr. i s.-h. duždєvňak 'salamandra maculosa'*. Prace lingwistyczne ofiarowane Janowi Baudouinowi de Courtenay. Kraków 1921, 68-78.

8. *Uz 1. lice sing. staroslavenskog optativa na -ěmъ*. Symbolae grammaticae in honorem Ioannis Rozwadowski, 2. Kraków 1928, 77-84, 530-531.
9. *Glagol morati 'debeo' i imperfekt morah 'poteram'*. Južnoslovenski filolog 10, 1931, 166-170.
10. *Homonimija u lingvističkoj geografiji srpskohrvatskog jezika*. Sbornik prací I. sjazdu slovanských filologů v Praze 1929, sv. 2, 1932, 548.
11. *Primjer učene pučke etimologije*. + Dodatak. Nastavni vjesnik 42, 1933-1934, 179-187.
12. *Još o riječi hodočašće, uz članak g. P. Đorđića u "Našem jeziku" g. III, str. 114-118*. Naš jezik 3, 1935, 141-143.
13. *I naša o "Mačku"*. Hrvatski jezik 1, 1938-1939, 62-68.
14. *Nazivi kao "kajkavština"*. Hrvatski jezik 1, 1938-1939, 92.
15. *Novine i evropeiziranje našega jezika*. Hrvatski jezik 1, 1938-1939, 105-113.
16. *Značenje glagola štetovati*. Hrvatski jezik 1, 1938-1939, 124-126.
17. *Neki hiperštokavizmi, I*. Hrvatski jezik 1, 1938-1939, 158-166.
18. *Jedan čakavsko-kajkavski dijalektizam u Vuka i u našem književnom jeziku*. Hrvatski jezik 1, 1938-1939, 173-176.
19. *Neki primjeri asimilacije dentala t, d palatalu l, n*. Južnoslovenski filolog 17, 1938-1939, 114-129.
20. *Za hronologiju slovjenske dispalatalizacije dentala*. III međunarodni kongres slavista, 2. Saopštenja i referati. Beograd 1939, 30.
21. *Značenje riječi neurčeni u naraciji "Vinodolskog zakona"*. Nastavni vjesnik 49, 1940-1941, 412-417.
22. *Suglasnički skup šć u riječima liješće, triješće i prašće*. Nastavni vjesnik 50, 1941-1942, 343-344.
23. *Značenje turske riječi tutsaq 'ratni zarobljenik' i hs. riječ tucak*. Slavistična revija 3, 1950, 142-143.
24. *Značenje riječi posjek u dubrovačkim poslovicama*. Jezik 2, 1953-1954, 69-70.
25. *Neki primjeri s afrikatom mjesto tjesnačnoga konsonanta*. Jezik 4, 1955-1956, 67-69.

Oni koji se bave našom etimološkom literaturom znaju koliko je problema riješio i rješavao Stjepan Ivšić navedenim člancima. Dok je iz naslova nekih članaka jasno o čemu je riječ, spomenut ću ipak da je članak pod 3. (*Sudbina nekih riječi*) sintetski prikaz prijelaza antroponima u apelative na osnovi nekih antroponima i etnonima u slavenskim i nekim drugim jezicima: *Caesar* > *car*, *Kaiser*, *Karlo* (Veliki) > *kralj*, *madž. király*, *rum. crai*, *Bajan/Bojan* > *ban*, *Lazar* > *lazar*, *Vandali* > *vandal*, *Avari* > *obara*, *udariti obarski*, *Hun* > njem *Hüne*, *Ragusaeus* > *tal. raguseo*, *franc. raguser*, *Hrvat* > *kravata*, *Grk* > *grk*, *Bugarin* > *bugarin*, te da u članku pod 18. govori o pridjevu *nazočan*. Zadnji njegov članak (ovdje pod 25) o parafonetskom prijelazu *s, z, š, ž u c, dz, č, dž* upravo je magistralan rad o tom problemu. Tu Stjepan Ivšić osvjetljava dijalektalne i književne oblike *vjeđzba* za *vježba*, *kocka* uz *kostka*, *caklo* uz *staklo*, *dockan* uz *kasni*, *modzga* uz *mozak*, *bedzeg* uz *bazga*, *bridzgati* uz *brizgati*, *truckati*, *grickati* uz *griskati*, *reckati* prema *reskati* uz

rezati, lickati se, ockvrnuti i oskvrnuti, ckvara i ocvirak, cmilje, cmola, pricmagnuti, cvo-lika, džgati, čvorak prema skvorak, čvarak, pcovati, pceto prema psovati, pseto, Pčinja i Pšinja, pčioda uz špioda, čparoga, čpijun uz šparoga i špijun, džak prema madž. zsak 'vreća', džasnuti se pored žacnuti, čukundjed uz šukundjed. Samu pojavu ovog para-fonetizma Ivšić tumači kontaktnom asimilacijom po okluziji: "...slabija, konsonantska tjesnačna artikulacija, zamijenjena (je) jačom, dvostrukom realizacijom zatvornoga ele-menta, upravo asimilacijom po načinu tvorbe" (cf. *Jezik* 4, 1955-1956, str. 69). Dakle, Stjepana Ivšića možemo ubrojiti među vrhunske etimologe našega jezika i on stoji uz bok naših etimologa mladogramatičara prve i druge polovice 20. stoljeća Jagića, Skoka, Ba-rića, Mayera i drugih. Ja ću ovdje osvjetliti Stjepana Ivšića kao etimologa još i na osnovi skripata koja su nastala u zimskom semestru 1927-1928. na osnovi Ivšićeva predavanja pod nazivom "Odabrane slavenske etimologije". To će biti upravo stereotipni kolegij koji se navodi već za godinu 1917-1918. pod naslovom "Odabrane slavenske etimologije s obzirom na razvitak značenja" (citirano na str. XI *Slavenske poredbene gramatike*). Nave-dena skripta dobio sam od Ivšićeva slušača prof. Tomislava Prpića. Tek je u duplikatu. Prva je pisana rukom i u njoj su uneseni i datumi kada su pojedini dijelovi slušani: godine 1927. dne 25. 10., 28. 10., 8. 11., 9. 11., 21. 11., 29. 11., 30. 11., 6. 12., 7. 12., 13. 12., 14. 12., te godine 1928. dne 17. 01., 23. 01., 25. 01., 31. 01., (ljetni semestar) 13. 03., 20. 03., 21. 03., 23. 03., 28. 03., 2. 04., 18. 04., 24. 04., 8. 05., 15. 05., 22. 05., 23. 05. Druga je teka doslovan prijepis strojem rukopisnog teksta, s time da nisu uneseni navedeni datumi. Naljepnica na toj teći je ispisana rukom profesora Ivšića ("dr. Stj. Ivšić, Odabrane slavenske etimologije, strojop."). Sadržaj je tih predavanja ovaj: uvod (govori se o prouča-vanju "spoljašnje" i "nutrašnje" historije riječi), razvitak značenja (s mnogo primjera), jezični kalk, promjene značenja (proširivanje, sužavanje: 1. samostalne promjene, 2. lo-gička klasifikacija, 3. etičko ocjenjivanje ['značenje se povisuje ili snizuje kao u *krepost* prema *krepak*, *hitar* u značenju 'lukav', lat. *captivus* prema franc. *chétif*, 4. teleologijsko tumačenje]), Wundtovo tumačenje promjene značenja, regularne (asimilativno, kompli-kativno, osjećajno, asocijativno stejšnjavanje), singularne (nadijevanje imena, prenošenje imena, jezična metafora), Slavenski rječnik prema najrodnijim i.-e. jezicima, Praslaven-ski prema indoiranskom jeziku, Praslavenski jezik prema baltičkim (o tri zadnja naslova govori se i u *Slavenskoj poredbenoj gramatici!*). Da bi slušače uputio u predmet, Ivšić daje i literaturu. Tu citira uglavnom etimološke rječnike: Miklošič (1896), Berneker (1908-1913), Brückner (1926-1927), Preobraženski (1910, ss.), Trautmann (1923), Fick (1876-1877), Walde-Pokorny (1926, ss.), Boisacq (1916), Walde (1910<sup>2</sup>), Feist (2. izd.), Kluge (1920), Hirt (1921), Meyer (1891), Meyer-Lübke (1920), Gamillscheg (1927). Bilo bi malo komplicirano govoriti o svim dijelovima ovih skripata pa na osnovi analize zaključivati o tome kako je nastala Ivšićeva etimološka metoda. Zadovoljit ćemo se konstatacijom da on na polju etimologije prati najnovija dostignuća u mladogramatičar-skoj lingvistici s kraja 19. i s početka 20. stoljeća dok na polju semantike iznosi gledište Wundta. Ipak ćemo citirati i neke, po mome mišljenju najinteresantnije partije tih skripa-ta da bismo osvjetlili etimološku metodu Stjepana Ivšića i na temelju tih skripata. Naj-prije nekoliko primjera iz partije promjene značenja:

1. "Rijetko riječi istoga korijena zadržavaju ista značenja u različitim govorima, vrlo često već u dijalektima jednog te istog jezika. Na pr. praslav. *dorgъ* 'zgodan, poželjan', naše današnje *drag*, ima prema govorima uz značenje 'mio' i značenje 'skup'. Takva se razlika nalazi i u ostalim slavenskim jezicima. Jednako se razvilo značenje i u latinskom *carus* '1. drag, 2. skupocjen', tako i u romanskim jezicima: franc. *cher* '1. drag, 2. skupocjen'. U ovom slučaju nije nimalo teško izvesti jedno značenje iz drugoga jer oba značenja stoje blizu. Naša riječ *cjelov*, *cjelivati/cjelovati* u značenju 'poljubac, ljubiti' imala je nekad drugo značenje. U najstarije doba *čelovati* značilo je 'pozdravljati' jer je taj glagol izveden od pridjeva *čelъ* koji znači 'zdrav', isporodi današnje *cijeliti* 'liječiti, ozdravljivati'. Glagol *čelovati* imao je prema tome značenje 'pozdravljati' kao što se značenje toga glagola razvilo prema temeljnom pridjevu 'zdrav'. Sam pridjev *čelъ* 'zdrav' stoji u svezi s got. *hails*, stvnjem. *hail*. Za današnje značenje spomenutog glagola *cjelovati* 'ljubiti' upotrebljavao se nekad glagol *lobъzati*, *lobъzъ*, iterativ *lobyzati*. Prema tome glagolu imamo još danas u čakavskom *lobzât*, *lôbžem*, iter. *lobizât* (Krk, na Cresu *lobzât*). Značenje 'ljubiti' razvilo se otud što se pozdrav iskazivao poljupcem. Takav primjer u razvitku značenja 'pozdravljati > ljubiti' ima paralela i u drugim jezicima. Tako na pr. lat. *salutare* 'pozdravljati' ima u romanskim jezicima i značenje 'ljubiti', na pr. u starošpanjolskom *sahudar* i u rumunjskom *sărutâ*."

2. "U ruskom se jeziku 'pitom' veli *ručnói*, tj. 'ručni'. To se značenje lako može razumjeti jer se pitoma životinja zove ona koju čovjek svojom rukom hvata ili pita, dakle ona koja prilazi k ruci. Takav razvitak značenja koji bi se možda u prvi mah mogao činiti neobičan, ima paralelu na pr. u lat. *mansuetus*, *manualis* 'onaj koji se rukom hvata', u jednom romanskom dijalektu *manuale* 'kod kuće hranjeno svinjče', *mannelitta* 'krava koja se kod kuće hrani', itd. (v. Meyer-Lübke nro 5331)."

3. "Naša riječ *zdrav* koja se izvodi iz praslav. *\*sdorvъ*, stoji u drugom dijelu u vezi s praslav. *\*dervo*, slov. *drevo*, pl. *drъva*; stind. *dâru* 'drvo, komad drva', *dâruga*- 'čvrst', lit. *drûta*- 'čvrst'. Značenje 'drvo' i 'čvrstoća' nije teško spojiti, usp. u nas *drvenast* 'tvrd' pa se za značenje spomenutih riječi navodi i paralela iz lat. *robustus/robustus* 'tvrdi dio u drvetu', 'čvrstoća' i pridjev *robustus*. Za takvo značenje imamo u našem jeziku drugu paralelu. U crkvenoslav. jeziku nalazimo riječ *drъkolъ/drъkola* 'motka'. S tom riječi stoji u svezi druga praslav. riječ *drĕkъ* 'motka'. Usp. slovački *driek* 'deblo'. U hrv.-srp. imamo dijalekt. pridjev *driječan*, potvrđen u nekih čakavskih i kajkavskih pisaca, na pr. u Vitezovića, u značenju 'jak, čvrst, valjan' (i u Vojvodini i u Srijemu). U našem književnom jeziku nema imenice koja bi odgovarala nekadašnjoj *drĕkъ* ali dijalektski, na pr. u slavonskoj Posavini, dolazi *drĕk*, gen. *drĕka* u značenju 'šipka u lotre', iz čega se vidi da je i našoj riječi bilo temeljno značenje 'motka' ili 'šipka'. Prema tome vidimo da je i nekadašnji pridjev *drĕčъnъ* koji je i kod nas dijalektalno sačuvan u značenju 'čvrst', dobio to značenje onako kao i pridjev *zdrav*, tj. 'onaj koji je kao motka (*drĕkъ*) jak'. Kajk. *derečen* je iz madž. *derék*, a ovo prema slav. *drĕkъ*."

4. "U Broz-Ivekovićeve rječniku riječ *greda* ima ova značenja: 'balvan', 'prud', 'velika stijena'. Pored tih značenja riječ *greda* i deminutiv *gredica* ima i značenje 'lijeha', tj. 'mali slog'. Naša riječ *greda* < praslav. *grĕda* nalazi se i u ostalim slavenskim jezicima sa

značenjem '1. balvan, 2. lijeha'. Ta je riječ u etimološkoj vezi s lit. *grindís* (< \**ghrydhi*) 'daska, proštac, podnica', stisl. *Grind* 'ograda' (v. Berneker 349). Berneker misli da se značenje 'lijeha' razvilo iz značenja 'živica, ograda'. To bi tumačenje moglo onda vrijediti kad bi se za temeljno značenje riječi *greda* moglo uzimati značenje 'ograda' a toga značenja nema slavenska riječ niti ga je imala jer je spomenutoj riječi najstarije značenje po svoj prilici 'daska, proštac, balvan i sl.' a iz tog se značenja razvilo stisl. 'ograda'. Iz značenja 'daska' lako se moglo razviti značenje 'lijeha' jer je lijeha nalik na dasku zemlje. Tko je pak vidio prud zna da se njegova predodžba može lako združiti s predodžbom balvana. A da je prud i lijeha nalik jedno na drugo to je dosta samo spomenuti. Kako značenje 'prud' ne bismo mogli nikako izvesti iz tobožnjeg temeljnog značenja 'ograda', ne treba odatle izvoditi ni značenje 'lijeha'. Takvo tumačenje, tj. da se iz značenja 'daska, balvan' i sl. razvilo značenje 'lijeha' vjerojatnije je od Bernekerova. To potvrđuju paralele s jednakim razvitkom značenja. Riječju *tabla* koja znači 'daska' zovu gospodari i četverougli komad zemlje, nalik na tablu. Lijeha je samo manja takva tabla pa u jednom romanskom dijalektu riječ *tula* koja postaje od \**taula* < *tabula* 'daska' znači i 'lijeha' (v. Meyer-Lübke nro 8514). Od riječi *palanka* koja znači 'greda', 'brvno' i sl. (isp. našu tudicu *planka*) ima u jednom romanskom dijalektu izvedena riječ *palanchino* u značenju 'lijeha' ...".

Iz gornjih smo primjera mogli vidjeti kako Stjepan Ivšić u prikazu semantičkih promjena stalno kao dokazni materijal uvodi i semantičke paralele iz drugih jezika. Evo i primjera za lingvistički kalk:

"Pored primjera u kojima smo vidjeli da se značenja pojedinih riječi podudaraju u različitim jezicima, a značenja su se razvila u svakom jeziku samostalno, ima i takvih primjera gdje se značenja pojedinih riječi u različitim jezicima doduše podudaraju ali to podudaranje nije nastalo samostalno nego je preneseno iz jednog jezika u drugi. U takvom slučaju imamo zavisne ili nesamostalne, šematične paralele. Takvi se slučajevi zovu i francuskim imenom *calques linguistiques* 'lingvistički otisci'. Tako se značenja prenose u terminologiji, na pr. u gramatičkoj: *padež* 'padanje' dobila je u gramatici značenje prema lat. *casus*, njem. *Fall*, a latinska riječ prema grč. *πτῶσις*. Kad jedan jezik preuzima iz drugoga koju gotovu riječ, nije izvršen toliki utjecaj koliki je izvršen onda kad koji jezik promijeni značenje kojoj svojoj riječi pod utjecajem drugog jezika. U prvom slučaju utjecaj je samo spoljašni a u drugom na duh jezika. U ovom drugom slučaju imamo tzv. intimnu penetraciju. Takvi se slučajevi nalaze osobito u susjedstvu pojedinih jezika. Poznati su pod imenom različitih *-izama*, na pr. u nas *germanizmi*, u njemačkom *galicizmi* itd. Obični su ondje gdje narod jače kulture utječe na slabije. Tako na pr. praslav. riječ *pokoj* ima u češkom i poljskom jeziku i značenje 'soba'. Značenje se to u ta dva jezika nije razvilo samostalno nego pod utjecajem njemačkog jezika. Njemačka riječ *Gemach* značila je isprva 'mir', 'udobnost', a onda mjesto mirovanja, 'soba'. Pod utjecajem njemačke riječi dobila je riječ *pokoj* koja je značila isprva isto što i *Gemach*, t.j. 'mir', i značenje 'soba' kad je i njemačka riječ dobila to značenje. Isto tako u ta dva jezika praslav. riječ *město* koja znači što i njem. *Stätte*, dobila je i značenje 'grad' jer je i stara njem. riječ *stat* 'mjesto' dobila isto značenje (isp. danas njem. *Stadt*). Jednako u našem jeziku pod utje-

cajem njemačkog jezika *mjesto* dolazi gdješto i u značenju 'grad'... (Glavinić: *blizu grada ili mista Rike*). U našem jeziku *kap*, *kaplja* ima i značenje u medicinskom smislu (*udara rila ga kap*). I tu se ovo drugo značenje nije razvilo kod nas samostalno nego pod utjecajem talijanskoga i njemačkoga jezika: prema tal. *gota*, iz lat. *gutta* 'kaplja', u medicinskom značenju, po kome znači ta riječ i 'ulozi', u nas i kao *guta*. Jednako i u njemačkom jeziku *Tropf* 'kaplja' ima i značenje 'Schlag (fluss)'. U grčkom jeziku *πρωήγυρις* (u svezi s *ἀγορά*, *ἀγείρω*) značilo je nekad 'narodni zbor', na pr. na olimpijskim svečanostima. U mlađe doba značila je ta riječ i 'crkveni zbor', a kako se na takvim zborovima i trguje, znači ta riječ i 'sajam, vašar', pa ima i u nas *panađur*. Kako se pak sajam, vašar događa na trgu, to je već u crkvenoslavenskom jeziku riječ *πρωήγυρις* 'svečanost na trgu' prevedena sa *tržebstvo*, isp. rus. *toržestvo* 'svečanost', *toržestvovat* 'slaviti svečanost'. I u nas prema ruskom i crkvenoslavenskom *toržestveni* (I. Vojnović). Prema nekad grč. *πρωήγυρικὸς λόγος* 'pohvala u čast pobjedniku' postaje naše *panegirik*. U slučajevima gdje se ovako prenosi značenje tuđe riječi na domaću može biti i pogrešaka jer se tuđa riječ može krivo tumačiti. Tako na pr. imamo već u crkvenoslav. jeziku naziv *ležaga* (prema *ležati*) za životinju *kit*, prema grč. *κῆτος*, i to zato jer je onaj koji je taj naziv prvi upotrijebio doveo grčku riječ *κῆτος* (čitaj *kitos*) u svezu s glagolom *κῆτωται* (čitaj *kistai*) 'ležati'. Ili: crkvenoslav. riječ *pravoslavъnъ*, u značenju 'pravovjeran', nastala je krivim tumačenjem riječi *ἁρθόδοξος* 'pravovjerac'. U grčkom *δόξα* znači 'slava' ali i 'vjera', a onaj koji je načinio prijevod *pravoslavъnъ* uzeo je drugi dio kompozita *ἁρθόδοξος* u nepravom značenju 'slava' mjesto 'vjera'.

Kao što vidimo, metoda je Stjepana Ivšića u svemu mladogramatičarska u najboljem smislu te riječi. Naročito treba istaći kako Stjepan Ivšić etimologiju prikazuje na osnovi najšireg komparativističkog materijala, u što dakako ulazi i pitanje semantičkih paralela. U obzir uzima sve i.-e. jezike, češće klasične jezike, grčki i latinski. Govoreći o "asocijativnom stežnjavanju" i spominjući kako je riječ *sreća* dobila značenje 'bonheur' od osnove koja je u *sresti*, dospijeva da unese i tumačenje kako su nastale francuske negacije *pas*, *point*, *rien*: "Na promjenu značenja djeluje sveza u govoru, služba u rečenici. Naša *sreća* < *sъ-рѣт'а* značila je nekad 'ono s čime se čovjek sreće, što nalazi, što ga stiže' ali se iz česte veze *dobra sreća* združilo s riječju *sreća* i 'ono što koga u povoljnom smislu snalazi', pa se onda razvilo za nepovoljne slučajeve *huda sreća* mjesto *nesreća*. U nas se govori za ženu *osjetila se* u značenju 'zatrudnjela', gdje se to značenje razvilo iz sveze *osjetila se trudna*. Dubrovčani govore u tom slučaju *smalahnena je* (Zore). Ovamo ide i razvitak francuske negacije *pas* (*passus*), *point* (*punctum*), *rien* (*rem*) itd. gdje se današnje značenje razvilo iz sveze kao: *je ne vais pas* 'ne idem', a upravo 'ne idem koraka', ili *je ne vois point* 'ne vidim točke', *je ne sais rien* 'ne znam stva'." Tumačeći postanje poznate svoje etimologije za *hodočašće* i *hodočastiti*, Stjepan Ivšić govori i o značenju češke riječi *pout*, poljske *pąć* te lat. *peregrinus*, tal. *pellegrino*, franc. *pélerin*, te naše riječi *rim* (apelativ) i *romar* te *crkvar* i *proštenjar*. Ipak na dva mjesta u kolegiju nalazim kako Stjepan Ivšić kritički konstatira da se semantika u njegovo vrijeme još uvijek nalazi u prvom razvitku, premda su već u Wundta mnogi problemi rješavani. "I Wundtovo tumačenje promjena značenja ne tumači sve pojave pa zato treba reći da

je semantika ili semaziologija, t.j. nauka o promjeni značenja riječi još uvijek u prvom razvitku". To se odnosi dakako na teoriju i na sistematiku semantike.

Kada smo tako prikazali Stjepana Ivšića kao najboljeg poznavaoa mladogramatičarske teorije na području etimologije i najboljeg znalca slavenske etimologije općenito, postavlja se pitanje zašto nije pristupio izradi neke etimološke sinteze odnosno izradi etimološkog rječnika hrvatskog ili srpskog jezika. Na to je pitanje teško odgovoriti. Nakon kapitalnih djela iz rane mladosti<sup>1</sup> koja su zaista tražila silan napor i koja pokazuju da je Stjepan Ivšić kadar obrađivati neobično velike sinteze, nastaje vrijeme kada promatrač stječe dojam da su mu snage posustale. To je međutim samo privid. Radi se o tome da se Ivšić sav posvetio radu na *Slavenskoj poredbenoj gramatici* (u skriptima), proučavanju glagoljaške književnosti (lijepi broj radova objavljen za života), proučavanju kajkavskog narječja (objavljeno u *Ljetopisu JAZU* 48) i gradišćanskohrvatskih dijalekata. Paralelno sa svim tim on stalno radi i na priređivanju novog izdanja zbirke *Acta croatica*; za te akte postoji u njegovu kabinetu poseban ormar s fotografijama originala svih isprava do kojih je mogao doći, i s prijepisom originala koji je izvršen ne samo na Kukuljevićevu i Šurminovu tekstu nego i na osnovi najnovijih paleografskih kriterija i obimnih komentara. Sve su to ogromne sinteze za koje se tražio silan napor, i psihički i fizički, pa se može misliti da je sve to zapriječilo Stjepana Ivšića da pristupi izradi jedne veće etimološke sinteze. Ipak mogu iznijeti da je Stjepan Ivšić mislio i na taj tip sinteze. Kada je godine 1947. obnovljena Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, Petar Skok, autor *Etimologijskog rječnika hrvatskog ili srpskog jezika*,<sup>2</sup> prenio je u JAZU ugovor o izdavanju svog etimološkog rječnika koji je imao s HIBZ-om i GZH-om. Kako se tada radilo na tome da Stjepan Ivšić bude vraćen u JAZU kao pravi član (na tome je osobito radio potpredsjednik JAZU Miroslav Krleža i tajnik akademik Branimir Gušić), Stjepan je Ivšić kao prvi svoj veći rad ponudio *Acta croatica* i suradnju na etimološkom rječniku. Ja sam osobno, kao tadašnji jedini suradnik na etimološkom rječniku, o tome razgovarao i s Petrom Skokom i sa Stjepanom Ivšićem. No ta suradnja nije ostvarena. Uostalom, ni *Acta croatica* u to vrijeme nisu predana Akademiji za objavljivanje. Ona su u Akademiju stigla tek s ostavštinom pokojnog Stjepana Ivšića.

<sup>1</sup> Cf. i reprint: S. Ivšić, *Izabrana djela iz slavenske akcentuacije*. München 1971.

<sup>2</sup> O Skokovoj etimološkoj metodi i nastanku ERHSJ cf. *Filologija* 11, 1982-83, 439-449.

## Résumé

## STJEPAN IVŠIĆ EN TANT QU'ÉTYMOLOGUE

Un des plus grands slavisants du 20-ème siècle, Stjepan Ivšić n'était pas très actif seulement dans le domaine de l'accent ancien slave et croate ou serbe. Il a donné aussi dans la sphère étymologique maintes contributions, ainsi sur les mots *hodočastiti*, *hodočasnik*, sur le préfixe *-nadri*, sur la formation du verbe *iščasiti*, sur le sémantisme et étymologie du verbe *morati*, etc. L'auteur repasse et analyse le texte des leçons de Stjepan Ivšić, tenues par lui à travers des années sous le titre "Les étymologies slaves choisies en ce qui concerne le développement sémantique". Il s'ensuit que Stjepan Ivšić était un grand linguiste aussi dans le domaine étymologique, un grand héritier de la bonne méthode des "jeunes" grammairiens ("Junggrammatiker"-s) du 19-ème siècle.